

Jan Jachymek, Waldemar Paruch, Aneta Dawidowicz

"Więcej niż niepodległość. Polska
myśl polityczna 1918-1939", red.
naukowa Jan Jachymek, Waldemar
Paruch, Lublin 2001 : [recenzja]

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 9, 200-202

2002

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Więcej niż niepodległość. Polska myśl polityczna 1918–1939, red. naukowa Jan Jachymek, Waldemar Paruch, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2001, s. 406

Systematyczne badania nad dziejami polskiej myśli politycznej czasów najnowszych podjęto stosunkowo niedawno. Ważnym wydarzeniem było ukazanie się w 1975 roku z inicjatywy Wydziału I Nauk Społecznych Polskiej Akademii Nauk, wrocławskiego ośrodka naukowego oraz Zakładu Narodowego im. Ossolińskich pierwszego tomu periodycznego wydawnictwa pt. *Polska myśl polityczna XIX i XX wieku*.¹ Zainicjowano także, regularne spotkania naukowe poświęcone dyskusji nad wybranymi aspektami dziejów polskiej myśli politycznej. Celem tego programu było stworzenie stałych form badań nad polską myślą polityczną, a jednym z efektów tych badań miało być m.in. opracowanie syntezy dziejów polskiej myśli politycznej XIX i XX wieku.

Postulat konieczności stałego prowadzenia badań nad rodzimą myślą polityczną ciągle nie stracił na aktualności. Studiowanie dziejów myśli politycznej ma istotne znaczenie zarówno pod względem poznawczym jak i społecznym. Przybliżenie koncepcji i programów wzbogaca wiedzę o zjawiskach i procesach politycznych, wskazuje na ich uwarunkowania, istotę i znaczenie, nie tylko w aspekcie teoretycznym, ale i praktycznym. Badanie dziejów polskiej myśli politycznej odzwierciedla nie tylko stan świadomości politycznej i społecznej jej twórców, ale daje także obraz postaw społecznych całego społeczeństwa polskiego. Analiza polskiej myśli politycznej jest szczególnie przydatna w dzisiejszej dobie, kiedy to przed współczesną Polską ciągle pojawiają się dylematy i problemy dotyczące kierunku przeobrażeń społecznych oraz przyszłości polskiego społeczeństwa i państwa. Koncepcje i poglądy, które niegdyś były próbą odpowiedzi na istotne pytania, mogą być inspirujące i dziś, gdyż pytania te ciągle funkcjonują.

Obecnie historiografia polska może już poszczycić się znacznymi osiągnięciami w tej dziedzinie. Ukazało się bowiem wiele monografii, rozpraw i artykułów przyczynkarskich poświęconych tej problematyce. Badania nad dziejami polskiej myśli politycznej są systematycznie prowadzone w wielu ośrodkach naukowych na terenie całego kraju. Mimo to ciągle brakuje – poza nielicznymi wyjątkami² – opracowań o charakterze syntezy; ujmujących całościowo koncepcje i poglądy głównych nurtów politycznych. Dlatego też za szczególnie cenną należy uznać pracę zbiorową pt. *Więcej niż niepodległość. Polska myśl polityczna 1918–1939*, która ukazała się pod redakcją naukową Jana Jachymka i Waldemara Parucha.

Na to dzieło składają się opracowania ośmiu Autorów z Zakładu Myśli Politycznej na Wydziale Politologii UMCS w Lublinie. Grono Autorów posiada już znaczące doświadczenie i dorobek badawczy w zakresie myśli politycznej, co gwarantuje wysoki poziom syntezy, zarówno pod względem merytorycznym jak i metodologicznym.

Ramy chronologiczne opracowania obejmują lata 1918–1939. Ta cezura czasowa nie wymaga szczególnych uzasadnień. Data początkowa wiąże się z odzyskaniem niepodległości przez państwo polskie, końcowa zaś z wybuchem II wojny światowej i upadkiem II Rzeczypospolitej. Istotnym uzasadnieniem przyjęcia takich ram czasowych jest fakt, iż w tym okresie nastąpił intensywny rozwój polskiej myśli politycznej. Funkcjonowało wówczas wiele różnych orientacji i nurtów politycznych, zróżnicowanych zarówno pod względem ideowym, jak i organizacyjnym. To właśnie w tym okresie

¹ Zob.: H. Zieliński, *O potrzebie i trudnościach badania dziejów polskiej myśli politycznej*, [w:] *Polska myśl polityczna XIX i XX wieku*, t. 1: *Polska i jej sąsiedzi*, red. H. Zieliński, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975, s. 6–7.

² Za prace o charakterze syntezy można uznać następujące opracowania: K. Kawalec, *Spadkobiercy niepokornych: Dzieje polskiej myśli politycznej 1918–1939*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2000; M. Śliwa, *Polska myśl polityczna w I połowie XX wieku*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1993; R. Wapiński, *Historia polskiej myśli politycznej XIX i XX wieku*, Gdańsk 1997.

ukształtowały się m.in. koncepcje Polski Narodowej czy też Polski Ludowej, które głęboko utrwaliły się w świadomości społecznej Polaków.

Wydaje się, że podane przez Autorów ramy chronologiczne (1918–1939) mają bardziej umowny niż rzeczywisty charakter. Myśli politycznej nie da się „zamknąć” w ściśle określonych granicach. Odnosi się to zwłaszcza do daty początkowej. Autorzy nawiązują do wcześniejszych wątków związanych z kształtowaniem się koncepcji programowych przed 1918 rokiem. Krótkie odniesienie do genezy i założeń ideowo-organizacyjnych nurtu politycznego, z pewnością sprzyja percepcji poznawczej, ułatwia zrozumienie wielu kwestii i nie powoduje zakłóceń w odbiorze pracy. Myśl polityczna podlega bowiem ciągłej ewolucji, natomiast takie ujęcie sprzyja jej ukazaniu.

Prezentowana książka różni się od dotychczasowych syntez przede wszystkim układem pracy, cezurą czasową oraz samą strukturą wykładu. W dotychczasowych publikacjach o charakterze syntezy polskiej myśli politycznej dominował chronologiczno-problemowy układ prac. Wydaje się, że taka konstrukcja związana jest z przyjętą cezurą. Analizowano bowiem dzieje myśli politycznej od jej zarania aż do lat współczesnych. Natomiast autorzy recenzowanej publikacji przyjęli odmienny układ pracy a także inne, węższe ramy chronologiczne. Należy podkreślić, że jest to praca zbiorowa, dotychczasowe zaś syntezы były opracowywane przez jednego autora.

Praca składa się z siedmiu autorskich rozdziałów. Każdy rozdział stanowi odrębną całość. Kolejno omawiane są koncepcje: ruchu konserwatywnego (Włodzimierz Mich), piśsudczykowskiego (Waldemar Paruch), Narodowej Demokracji (Ewa Maj), Chrześcijańskiej Demokracji (Marcin Wichmanowski), ruchu ludowego (Jan Jachymek), socjalistycznego (Stanisław Michałowski), oraz Komunistycznej Partii Polski (Krystyna Trembicka). Natomiast struktura poszczególnych rozdziałów opiera się na zasadzie problemowej. Taka budowa sprawia, że książka ma bardzo przejrzysty układ wewnętrzny. Kolejność prezentowanych nurtów politycznych nie jest przypadkowa. Zostały one przedstawione zgodnie z „tradycyjnym” podziałem na orientacje: prawicową, centrową i lewicową.

Każdy z autorów przedstawił główne kategorie z zakresu polskiej myśli lat międzywojnia, takie jak: naczelną ideę i wartości, założenia ustrojowe, program gospodarczy, koncepcje polityki zagranicznej, kwestie społeczne oraz drogi realizacji postulatów programowych. Każdy rozdział zawiera rozważania dotyczące inspiracji myśli politycznej, zarówno o charakterze wewnętrznym, jak i zewnętrznym. Wskazano zapożyczenia bezpośrednie i pośrednie. Przedstawiono wpływy ideowe, polityczne i kulturowe. Całość poprzedza wstęp oraz artykuł dotyczący aktualnego stanu badań nad myślą polityczną II Rzeczypospolitej.

Autorzy starali się ukazać specyficzne cechy przedstawianych koncepcji politycznych. Uwaga badaczy koncentrowała się na najważniejszych kwestiach związanych z umocnieniem państwa. Niepodległość przyniosła bowiem inne problemy od tych, które były przed 1918 rokiem. Dotąd głównym problemem było jak odzyskać niepodległość, teraz zaś pojawiały się pytania: jaka ma być Polska, jak zapewnić jej stabilne miejsce w polityce międzynarodowej i utrwalić niepodległość. Trafnie uchwycono swoisty klimat omawianej epoki.

W pracy można odnaleźć również liczne nawiązania do dzieł literatury pięknej. Fakt uwzględnienia problematyki utworów literackich w toku badania dziejów myśli politycznej zasługuje na podkreślenie.

Opracowanie może stanowić wprowadzenie do obszerniejszych i głębszych studiów nad dziejami rodzimej myśli politycznej. Sprzyja temu wyjątkowo obszerna bibliografia. Praca powstała bowiem w oparciu o bardzo bogaty materiał źródłowy. Podstawową grupę dokumentów źródłowych stanowiły deklaracje ideowe, programy polityczne i gospodarcze, artykuły prasowe, mowy parlamentarne a także prace teoretyczne i publicystyczne działaczy i ideologów politycznych. Wśród licznych świadectw myśli politycznej wykorzystanych przez badaczy znalazły się także wspomnienia, pamiętniki i relacje.

Wydaje się, że praca skierowana jest przede wszystkim do studentów kierunków humanistycznych, badaczy polskiej myśli politycznej oraz szeroko rozumianego grona entuzjastów polskich

dziejów najnowszych. Opracowanie należy również polecić politykom. Jest to bowiem praca, która może stymulować rozwój kultury politycznej społeczeństwa. Może również przyczynić się do zweryfikowania wielu stereotypowych i obiegowych opinii i ocen funkcjonujących w świadomości społecznej.

Aneta Dawidowicz

Sprawozdanie z konferencji *Wizje i realia. Drogi realizacji polskiej myśli politycznej w XX wieku*, Kazimierz Dolny, 17–18 maja 2001 roku

W dniach 17–18 maja 2001 roku odbyła się ogólnopolska sesja naukowa pt. *Wizje i realia. Drogi realizacji polskiej myśli politycznej w XX wieku*. Obrady, które toczyły się w Kazimierzu Dolnym zaszczylicili swoim udziałem historycy i politolodzy z różnych ośrodków akademickich Polski: Akademii Pedagogicznej im. Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Akademii Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Uniwersytetu Warszawskiego, Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie i Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

Za zasadniczy cel tej konferencji należałoby uznać przedstawienie i skonfrontowanie idei, myśli i programów politycznych w XX wieku, z ich rzeczywistą realizacją przez różne siły i ugrupowania polityczne. Można również stwierdzić, że w większości przypadków celem sesji było ukazanie kłamstwa, oszustwa i manipulacji w polityce.

Organizatorzy, pracownicy Zakładu Myśli Politycznej XIX i XX wieku Wydziału Politologii UMCS, rozplanowali obrady na dwa dni. Tematyka pierwszego dnia dotyczyła okresu przełomu XIX i XX wieku oraz lat II Rzeczypospolitej. W dniu następnym skoncentrowano się natomiast na zagadnieniach dotyczących okresu PRL i III Rzeczypospolitej. W sumie zostało wygłoszonych 18 referatów, a także odbyły się dyskusje nad przedstawionymi wątkami.

Otwarcia obrad i wprowadzenia dokonał prof. Jan Jachymek (UMCS), który powiedział m.in., że organizując konferencję, „mamy ambicję zrekonstruować, odtworzyć cały zespół różnorodnych działań i instrumentów, za pomocą których różne partie i ruchy polityczne zamierzały osiągnąć ich zdaniem pożądaną wizję państwa”. Podkreślił, że obrady mają na celu wykazać, jak duże rozbieżności istnieją między programami partii a ich realizacją.

Obradom w pierwszym dniu przewodniczyli prof. Tadeusz Godlewski (AP Bydgoszcz) i prof. Krzysztof Łabędź (AP Kraków). Pierwszy referat: *Praca organiczna jako droga realizacji polskiej myśli politycznej na przełomie XIX i XX wieku* wygłosiła prof. Alicji Wójcik (UMCS). Autorka mówiła w nim o pozytywizmie, który w Polsce miał swoje podstawy w specyficznych warunkach politycznych i nastroju społeczeństwa, wywołanym niepowodzeniem zrywów niepodległościowych. Pozytywizm inspirował prawie wszystkie środowiska polityczne, które w nim widziały pobudzenie narodu do pracy organicznej przyporządkowanej własnej wizji założeń i sposobów realizacji. W latach 1908–1918, jak przedstawił w swoim referacie prof. Jan Lewandowski (UMCS) *Rola struktur organizacyjnych w realizacji celów ruchu niepodległościowego w latach 1908–1918*, najważniejszym celem ruchów i ugrupowań politycznych była kwestia niepodległości i tworzenie państwa. Do roku 1918 dokonano ogromnej pracy organizacyjnej (siły zbrojne, szkolnictwo, różnego rodzaju instytucje polityczno-społeczne i państwowe, wizje przyszłej Polski i jej konstytucji). Po 1918 roku głównym celem stronnictw politycznych była walka o struktury, które już istniały. Następny referat dotyczył *Polskiej mitologii historycznej w myśli politycznej Narodowej Demokracji w XX wieku*. Autorka dr Ewa Maj (UMCS) ukazała, że mitologia polityczna miała być sposobem na odreagowanie na polskie kompleksy narodowe i sprzyjała formułowaniu przez endecję wizji Wielkiej Polski. Do jednej z podstawowych kategorii z zakresu myśli politycznej zalicza się inspiracje i wywiedzione z nich wzorce ideologii. *Inspiracje religijne (etyczne) w konstruowaniu myśli politycznej*